

NORMER, BØGER, FORFATTERE OG PRINCIPPER (UDVIDET)

Den kronologiske opstilling nedenfor giver en oversigt over de vigtigste retskrivningsnormer med kortfattede oplysninger om de tilhørende direktiver og deres forfattere og om de grundlæggende principper for den pågældende norm.

Jacob Madsen Aarhus' retskrivning (1586). Privat norm udformet af Jacob Madsen Aarhus i det lærde latinske værk *De literis libri duo* 'To bøger om bogstaverne'. Er en grundlæggende fonetisk norm med forslag om indførelse af bogstaverne *j* og *v*.

Peder Syvs retskrivning (1663/1685). Privat norm udformet af Peder Syv i *Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog* (1663), det første skrift om dansk sprog på dansk, og i *Den Danske Sprog-Kunst eller Grammatica* (1685). Er grundlæggende en fonetisk norm ('skriv som du taler') med vægt på (den germanske og nordiske) etymologi og er i grundsynspunkterne sammenfaldende med Erik Pontoppidans retskrivning i *Grammatica Danica* (1668, oprindelig udformet ca. 1646).

Pontoppidans retskrivning (1646/1668). Se Peder Syvs retskrivning (1663/1685).

Gerners retskrivning (1678). Privat norm udformet af Henrich Thomæsøn Gerner i *Orthographia Danica Eller Det Danske Sproks Skriffverictighed* (1678-1679). Er i principiel opposition til Syv og Pontoppidan: Ret skrivingen skal rette sig efter samtidens skrifter (sprogbru gen), og man skal tale som man skriver.

Schulz' retskrivning (1724). Privat norm udformet af Peder Schulz i *Danskens Skriverigtighed* (1724). Er grundlæggende en fonetisk norm.

Holbergs retskrivning (1726). Privat (og personlig) norm beskrevet af Ludvig Holberg i "Orthographiske Anmerkninger" (1726) som forsvar for hans egen ortografi i *Metamorphosis* (1726). Har fasthed i ortografien som overordnet ideal og lægger vægt på "Fornuft og Analogie".

Høysgaards retskrivning (1747). Privat norm udformet af Jens Pedersen Høysgaard og fremstillet samlet i *Accen-*

tuered og Raisonnered Grammatica (1747). Er grundlæggende en fonetisk norm med anvendelse af accenter (se kap. 3.5, afsnittet "Høysgaard – 1700-tallets store sprogforsker") og med vægt på analogi.

1739- og 1775-retskrivningen. De første officielle normer i Danmark, gældende for latinskolen (datidens gymnasium). 1739-normen er foreskrevet (og antydet) i Christian 6.s latinskoleforordning (*Forordning* 17. april 1739), og 1775-normen i Guldbergs skoleforordning (*Forordning* 11. maj 1775) og realiseret i Ove Mallings læsebog *Store og gode Handlinger* (1777).

Badens retskrivning (1785/1801). Privat norm udformet af Jacob Baden i hans grammatik, *Forelæsninger over det Danske Sprog* (1785; 3. udg., 1801) og i hans *Dansk ortografisk Ordbog* (1799), den første egentlige retskrivningsordbog i Danmark. Relativt radikal fonetisk norm i forhold til 1775-retskrivningen, dog mere i teorien end i praksis.

Molbechs retskrivning (1813/1833/1859). Privat norm udformet af Christian Molbech i retskrivningsordbogen *Dansk Haand-Ordbog* (1813) og i modersmålsordbogen *Dansk Ordbog* (1833; 2. udg., 1859). Bliver officiel norm for latinskolen fra 1847 (let liberaliseret i J.N. Madvig 1855) og for folkeskolen fra 1865 og er i det hele taget den bredt accepterede traditionelle norm det meste af 1800-tallet. Afløses af 1872-retskrivningen.

Rask-petersensk retskrivning (1826/1845). Privat norm udformet af Rasmus Rask og N.M. Petersen, etableret af Rask i hans *Retskrivningslære* (1826) og færdigudformet af N.M. Petersen i 1845. Relativt radikal (fonetisk og skandinavisk) norm i opposition til Molbechs retskrivning. Ordbogsføres af Svend Grundtvig efter det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 som den danske variant af *stockholmerretskrivningen* i hans i første – og private – retskrivningsordbog, *Dansk retskrivnings-ordbog* (1870).

Stockholmerretskrivningen 1869/1870. Se Rask-petersensk retskrivning (1826/1845).

... NORMER, BØGER, FORFATTERE OG PRINCIPPER (UDVIDET)

1872-retskrivningen. Officiel skolenorm der afløser Molbechs retskrivning som fællesnorm for skolen. Kompromisretskrivning mellem molbechsk og rask-petersensk retskrivning (tættest på den sidstnævnte), etableret af Undervisningsministeriet og ordbogsført i Svend Grundtvigs anden – og officielt anbefalede – retskrivningsordbog, *Dansk Haandordbog (DHO)*, 1872). Afløses af 1889/1892-retskrivningen.

1889/1892-retskrivningen. Officiel skolenorm der afløser 1872-retskrivningen, og som i alt væsentligt gælder indtil retskrivningsreformen i 1948. Etableret og justeret af Undervisningsministeriet med bl.a. bekendtgørelser 1889, 1892 og 1900 (verbernes pluralisformer) og ordbogsført i *Saabys Retsskrivningsordbog (SRO)*, 1891-1919) og i Retskrivningsudvalgets *Dansk Retsskrivningsordbog (DRO)*, 1923-1946). Afløses af 1948-retskrivningen.

Den litteraire Retsskrivning (1889). Privat bagudsøgende protestretskrivning i opposition til den relativt liberale officielle 1889-norm, i udstrakt grad sammenfaldende med Molbechs retskrivning. Etableret i bogen *Den litteraire Retsskrivning* (1889) og fulgt af en del aviser og forfattere.

Nordisk målstrævs- og sprogrøgtsretskrivning

(ca. 1940-1950). Private nordiskorienterede normer i opposition til den officielle særdanske norm. Etableret og eksemplificeret i publikationer af Sven Clausen i en radikal variant og af Dansk Forening til Nordisk Sprog-røgt i en mere moderat variant.

1948-retskrivningen (nutidsretskrivningen). Officiel norm for skolerne, statstjenesten og (siden *Retsskrivningsloven* 1997) det øvrige officielle Danmark, fx også kommunerne og Folketinget. Etableret af undervisningsminister Hartvig Frisch ved retskrivningsreformen i 1948 og siden 1955 reguleret i ministerielle bekendtgørelser og cirkulærer mv. og ordbogsført og justeret i *Dansk Sprognævns retskrivningsordbøger (RO)* 1955 og *RO* 1986-2012).

Se nærmere i E. Olsen 1948, s. 105-120; H. Galberg Jacobsen 1973, s. 36-44; 2010, s. 251-610 (kapitlet "Normer").